

Bogusław Pawłowski

„Raboczyje dwiżenije w Polsce w 1918 – 1919 godach (XI 1918 – VII 1919 goda), Stanisław Steckiewicz, Leningrad 1966 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 11, 191-194

1968

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w Rosji są możliwe „tylko przez wstąpienie ich do bolszewików — o ile nie wstępują — należy ich zwalczać”.

Jeden z podrozdziałów poświęcony został działalności polskich internacjonalistów w wojsku. Jednak działalność ta została ujęta w rozdziale trzecim, ograniczonym czasowo do maja—czerwca 1917 r. Analiza działalności rewolucjonistów polskich w wojsku zawężona została tym samym do niewielkiego odcinka czasu. Wprawdzie autor stwierdza (s. 180), że nie udało się odnaleźć materiałów pozwalających na ustalenie początków działalności SDKPiL wśród żołnierzy polskich i rosyjskich, jednakże wydaje się, że możliwe było bardziej szczegółowe przedstawienie akcji socjaldemokratów w wojsku w okresie późniejszym, bezpośrednio poprzedzającym wydarzenia październikowe. Umieszczenie tych zagadnień w rozdziale trzecim stwarza wrażenie wycinkowości, braku całościowego potraktowania problemu. Wydarzenia, które bezpośrednio zdecydowały o powodzeniu Rewolucji Październikowej, winny być chyba szczegółowo potraktowane właśnie w rozdziale końcowym, a być może wyeksponowane nawet w odrębnym podrozdziale. Do sugestii takiej skłania stwierdzenie autora (s. 320), że: „W celu rozwinięcia działalności wśród polskich żołnierzy przystąpiła SDKPiL do tworzenia własnej organizacji wojskowej na wzór powołanej przez bolszewików wiosną 1917 r. Termin organizacyjnego zebrania Wojskowej Grupy SDKPiL w Piotrogradzie wyznaczono na 6/19/ października”, do do tego czasu jak pisze nieco dalej, SDKPiL nie podjęła szerzej zakrojonej działalności w armii.

Na zakończenie nasuwa się jeszcze jedna uwaga. Niecelowe wydaje się charakteryzowanie działalności Pużaka (s. 124), Merklowej, i innych poprzez omawianie ich dalszej kariery politycznej w okresie II Rzeczypospolitej, II wojny światowej czy nawet Polski Ludowej. Skoro już autor pokusił się o skreślenie sylwetek poszczególnych działaczy, mógł zrobić to w przypisach rozbudowując je, a unikając zbędnej często drobiazgowości w tekście.

W sumie praca Manusiewicza dzięki bogactwu nagromadzonych w niej faktów, niewątpliwie poszerza naszą wiedzę o wydarzeniach, w których niepoślednią rolę odegrali Polacy.

Mieczysław Szyszko

Stanisław Steckiewicz: Raboczyje dwizenije w Polsce w 1918—1919 godach (XI 1918—VII 1919 goda).

Leninograd 1966, ss. 264

Wydarzenia przelomu lat 1918—1919 w Polsce nadal przykuwają uwagę historyków, czego najlepszym dowodem są wciąż nowe opracowania.

Jednym z czołowych zagadnień tego okresu była sprawa ideologicznych założeń i praktycznej działalności polskiego ruchu robotniczego. W historiografii radzieckiej zagadnieniu temu poświęcono o wiele mniej miejsca niż innym problemom tego okresu, jak np. udziałowi Polaków w Rewolucji Październikowej, jej znaczeniu dla odzyskania niepodległości Polski, międzynarodowym czynnikiem odbudowy państwowości polskiej. Lukę tę w dużym stopniu wypełnia wydana niedawno praca historyka leningradzkiego — Stanisława Steckiewicza.

Ukazuje on zarys polskiego ruchu robotniczego od chwili odzyskania przez Polskę niepodległości do likwidacji Rad Delegatów Robotniczych w lipcu 1919 r., spe-

cyficzne cechy jego rozwoju, walkę nurtu rewolucyjnego z nurtem reformistycznym i jej wyniki.

Rozważania autora oparte są na bogatym i różnorodnym materiale źródłowym. Wykorzystane zostały zasoby centralnych archiwów polskich (głównie Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR, Archiwum Akt Nowych i Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych) oraz niektórych terenowych. Uwzględnione zostały również liczne monografie, wspomnienia, relacje, dokumenty i prasa, przez co opisywane wydarzenia naświetlone zostały z różnych punktów widzenia.

Zasięg problematyki omawianej w pracy jest węższy niż sądzić można z jej tytułu. Dotyczy ona bowiem głównie dziejów ruchu robotniczego tylko na terenie b. Królestwa Polskiego i częściowo Galicji Zachodniej a pomija nieomal całkowicie, poza nielicznymi wzmiankami często o charakterze przypadkowym, teren b. zaboru pruskiego i Górnego Śląska. Takie ujęcie sprawy wydaje się dyskusyjne nawet przy założeniu, że na terenie b. Królestwa Polskiego rozgrywały się główne wydarzenia w polskim ruchu robotniczym. Jeśli nie całe terytorium formującego się państwa to na pewno Poznańskie było dość mocno, jak się wydaje, związane z rządem centralnym w Warszawie i utrzymywało z nim ożywione i stałe stosunki, a jego wpływ na życie polityczne ziem centralnych był silny i wyraźnie widoczny.

We wstępie autor ukazał ogólną sytuację kraju w przededniu odzyskania niepodległości, przedstawiając układ sił politycznych i klasowych w Polsce.

Przy analizie sytuacji ekonomicznej uwypuklił dwa zagadnienia: dewastację i dezorganizację polskiego przemysłu przez okupanta i pogorszenie się sytuacji materialnej klasy robotniczej oraz pozostałych klas i grup społecznych w Polsce.

Rozważania autora dotyczące sytuacji w polskim ruchu robotniczym są dalekie od zakładania z góry urobionych już opinii i ocen. Wypowiadane sądy są raczej prezentacją poglądów poszczególnych partii robotniczych niż ich ostateczną oceną. Do partii typu rewolucyjnego i internacjonalistycznego Steckiewicz zalicza SDKPiL i PPS-Lewicę, a reformistycznego i nacjonalistycznego PPS i PPSD (s. 28—29). Odnosnie SDKPiL stwierdza, że mimo znanych błędów w kwestii narodowej i chłopskiej była ona „jedną z najbardziej zbliżonych do rosyjskich bolszewików partii” i należała do lewego skrzydła międzynarodowego ruchu socjalistycznego (s. 29). Ocena działalności PPS uderza swą obiektywnością i zrozumieniem specyfiki tej partii. Pokazane zostało zdecydowanie prawicowe i reformistyczne prawe skrzydło kierownictwa partii z B. Ziemięckim, R. Jaworowskim, M. Malinowskim (przywódca lubelskiej organizacji PPS); centrum partyjne z F. Perlem, M. Niedziałkowskim, T. Arciszewskim i wreszcie rodząca się pod wpływem Rewolucji Październikowej opozycja z T. Żarskim i A. Landym. Z uwagi na to, że polityka partii zależała od prawicowej części kierownictwa, słuszne wydaje się stwierdzenie, że PPS przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości obrała kurs na utworzenie burżuazyjno-demokratycznego państwa i zrealizowania w nim drogi reform „socjalizmu demokratycznego” (s. 31). Również PPSD przedstawiona została jako partia typu reformistycznego, walcząca o reformy demokratyczne na drodze parlamentarnej. Autor podkreśla jednocześnie, że była to jedyna partia w Galicji Zachodniej walcząca o częściową demokratyzację życia w monarchii austro-węgierskiej.

W rozdziale pierwszym przedstawiono wydarzenia towarzyszące powstaniu Rad Delegatów Robotniczych oraz kulisy powstania rządu Daszyńskiego i pierwszy okres jego działalności. Rozpatrując historyczne przesłanki utworzenia RDR autor stwierdził, zgodnie z opinią większości historyków polskich, że sytuacja w Polsce w listopadzie 1918 r., mimo wielu podobieństw, była zupełnie inna niż w Rosji po rewolucji lutowej. W Rosji występowały w tym czasie dwie formy władzy: „dyktatura

burżuazji w postaci Rządu Tymczasowego i rewolucyjna dyktatura proletariatu i chłopów odzianych w płaszcze żołnierskie, w postaci Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich". W Polsce natomiast można mówić tylko o elementach dwuwładzy (s. 54). Steckiewicz twierdzi, że w listopadzie 1918 r. w Polsce nie zaistniała odpowiednia sytuacja rewolucyjna dla przeprowadzenia rewolucji proletariackiej i że dostrzeganie w tym okresie takich warunków wynikało z niezbyt dobrej znajomości wydarzeń rozwijających się w Rosji. Poza tym słusznie, jak się wydaje, podkreślił brak powiązania hasła Rad Delegatów Robotniczych z hasłem niepodległości Polski, słabość ruchu rewolucyjnego na wsi, wpływ ideologii burżuazyjnej płynącej z zachodnich ziem Polski na postawę klas posiadających na terenie b. Królestwa, słabość partii rewolucyjnych w kwestii narodowej i chłopskiej oraz nieumiejętność opracowania właściwej strategicznej linii działania łączącej zadania ogólnodemokratyczne z socjalistycznymi.

Rozdział drugi poświęcony jest taktyce PPS w okresie istnienia rządu Moraczewskiego (listopad — grudzień 1918). Rozważania autora dotyczą stanowiska PPS wobec upadku rządu Daszyńskiego, jej stosunku do rządu Moraczewskiego i analizy układu sił na XV Zjeździe PPS. W wyniku wnikliwej analizy Steckiewicz wysunął ogólny, dyskusyjny, jak się wydaje wniosek, że istotną przyczyną kapitulacji Daszyńskiego (a więc i PPS) przed Piłsudskim i zdecydowanego poparcia dla rządu Moraczewskiego była obawa, ażeby masy ludowe nie przekroczyły granicy nakreślonej przez wodzów PPS (s. 62) i że PPS „dając negatywną odpowiedź w kwestii: rewolucja socjalistyczna, dyktatura proletariatu [...] u progu niepodległości popierała utworzenie władzy burżuazyjnej z Piłsudskim na czele” (s. 81). Taka ocena wydarzeń nie oddaje w całości złożoności sytuacji jaka zaistniała w listopadzie 1918 r.

W rozdziale trzecim ukazano skomplikowaną drogę SDKPiL i PPS-Lewicy do utworzenia Komunistycznej Partii Robotniczej Polski oraz pierwszy okres jej działalności. Proces zjednoczeniowy był długi i trudny ze względu na to, że obie partie stały na gruncie proletariackim i internacjonalistycznym, ale jednocześnie posiadały w dalszym ciągu dużo błędnych i schematycznych ocen wielu podstawowych zagadnień. Nie zlikwidowało ich utworzenie KPRP ani też próby wybitnych działaczy partyjnych idące w tym kierunku (np. Adolfa Warskiego), bowiem nadal pokutowały błędne opinie w kwestii narodowej i chłopskiej oraz zbyt nie wiązane losów polskiej rewolucji z wybuchem rewolucji światowej, przez co, jak pisze Steckiewicz, koncepcja rewolucji socjalistycznej w ujęciu KPRP była „zrozumiała tylko dla najbardziej świadomej, rewolucyjnej i internacjonalistycznej mniejszości polskiego proletariatu” (s. 94).

W rozdziale czwartym przedstawiono działalność Rad Delegatów Robotniczych i ich walkę o podstawowe zdobycze socjalne i ekonomiczne oraz politykę socjalną rządu Moraczewskiego. Ograniczenie jednak analizy działalności RDR w zasadzie tylko do terenu b. Królestwa Polskiego w konsekwencji prowadzi do zubożenia całokształtu obrazu tej działalności a niekiedy i wniosków.

Dalsze rozdziały dotyczą polityki zagranicznej i wewnętrznej rządu Moraczewskiego i krachu tzw. koncepcji „konsolidacji demokratycznej” (rozdział V); mobilizacji sił reakcji na początku 1919 r. i przedstawienia niektórych problemów ruchu robotniczego w tym okresie (rozdział VI); sprawy Rad Delegatów Robotniczych w końcowym okresie ich istnienia, aż do całkowitego rozwiązania (rozdział VII).

Należy zwrócić uwagę na niektóre niedociągnięcia pracy Steckiewicza. Szczególnie dyskusyjny wydaje się sposób interpretacji przez autora zagadnienia Rad Delegatów Robotniczych. Ukazanie ich działalności w wielorakich aspektach

tylko na terenie b. Królestwa Polskiego wydaje się niesłuszne, albowiem w Galicji Zachodniej, jak i na ziemiach b. zaboru pruskiego, ruch ten jest możliwy do przedstawienia.

Skupienie uwagi autora na omówieniu tylko nurtu lewicowego i reformistycznego w polskim ruchu robotniczym, przy pominięciu dziejów partii i organizacji robotniczych będących pod wpływem prawicy społecznej, prowadzi do zubożenia obrazu jego dziejów. Jest to sprzeczne z tematem pracy, która sugeruje właśnie całościowe ujęcie historii polskiego ruchu robotniczego w tym okresie.

Trudno też zgodzić się sposobem przedstawienia obozu piłsudczykowski, który sprowadzony został w zasadzie do osoby samego Piłsudskiego, kiedy obóz ten w tym okresie był w stadium końcowej konsolidacji swych sił i ujednoczenia swego oblicza.

Ukazanie dziejów i roli Lubelszczyzny nasuwa pewne wątpliwości. Wydaje się, że autor poświęcił zbyt mało miejsca jednemu z najaktywniejszych rejonów kraju, nawet przy założeniu, że praca dotyczy całości ziem Polski. Nieco szerzej potraktował tylko powstanie zamojskie (s. 135 i 136) i rozbitcie Lubelskiej Rady Delegatów Robotniczych (s. 242). Słusznie podkreślił tu, oprócz tendencji rozłamowych propagowanych przez przedstawicieli PPS w Radzie Delegatów, także sekciarskie stanowisko lubelskich komunistów (s. 242).

Drobnym uchybieniem pracy jest także niedostrzeżenie przy omawianiu powstawania Rad Delegatów Robotniczych w Polsce, że pierwsza Rada powstała w Lublinie w dniu 5 listopada 1918 r. i że jej odezwa programowa wyprzedziła manifest rządu Daszyńskiego, przez co wpłynęła w znacznym stopniu na jego radykalny charakter.

Do braków omawianej pracy zaliczyć należy brak bibliografii cytowanych opracowań, indeksu osobowego i dużą ilość błędów korektorskich (do błędów tego typu należy też zaliczyć chyba przeniesienie Tomaszowa Mazowieckiego i Żyrardowa do Galicji (s. 191), występujących szczególnie przy cytowaniu prac w języku polskim).

Wymienione wyżej uwagi krytyczne nie przeczą ogólnie pozytywnej ocenie pracy Steckiewiczza. Jest to bowiem praca, która w dużej mierze przyczyniła się do nowego spojrzenia w historiografię radzieckiej na wydarzenia tamtych dni.

Bogusław Pawłowski

Bibliografia Lubelszczyzny 1944—1964. Część pierwsza.

Lublin 1967, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, ss. 332.

Wydanie pierwszej bibliografii Lubelszczyzny jest wydarzeniem pierwszorzędym dla regionu. Umożliwia ona bowiem nie tylko zwykłą informację bibliograficzną, dziś coraz niezbędniejszą, ale również daje podstawę do retrospekcji wielorakich osiągnięć piśmiennictwa regionalnego i o regionie. Daje również dobre świadectwo ambicjom pracowników Biblioteki im. H. Łopacińskiego, która niedawno uzyskała status biblioteki naukowej. Prezentowany tom bibliografii odnotowuje 4644 pozycje z zakresu bibliografii, czasopism, historii, etnografii, kultury, nauki, oświaty, literatury, sztuki i bibliotekoznawstwa. Na publikację, wedle zapowiedzi zespołu autorskiego, czeka materiał z zakresu demografii, socjologii i mi-